

כוחה של עין-הרע

פרשת בלק, (שיחה 3) – נכתב ע"י הרב משה צוריאל, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
[הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

בברכות יב: חשבו חז"ל לקבוע לנו קריאת פרשת בלעם כל יום. הם נמנעו מכך בגלל טרחא-דציבורא.
וחייבים להבין, מה כל כך חשוב כאן, שנקראהו בציבור יום יום?

יש אומרים שחשבו להזכירנו כמה ה' אוהב אותנו. "עמי, זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה ענה אותו בלעם בן בעור (שה' הזהיר אותו מלקלל את בני ישראל)... למען דעת צדקות ה'". (מיכה ו, ה). ועוד יתרה מזאת, גם מה שתכנן בלעם לקלל, "ויהפוך אלהינו הקללה לברכה" (נחמיה יג, ב) ולכן חייב לשרור יחס גומלין "ואהבת את ה' אלהיך". (קריאת שמע).

אבל זה עצמו צריך עיון. האם נורא הדבר שבלעם יקלל אותנו? מדוע חייבו אותנו לזכור: " ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם, ויהפוך ה' אלהיך את הברכה לקללה, כי אהבך ה' אלהיך". (דברים כג, ו). הרי סוף כל סוף דיבוריו של אדם (כ"ש גוי) הם רק הבל, ומשום מה נחשוש?

ר"א אבן עזרא שאל שאלה זו וענה שה' התערב כדי למנוע חילול השם, בידעו שיפלו 24,000 בני"י בחטא בנות מדין, כדי שלא יחשבו שבגלל מוצא- פיו של הקוסם נתהווה כך. ראבי"ע סבור שכאשר הקוסם צפה מראש שמישהו יסבול, הוא היה מודיע מראש על כך, והאנשים טעו ליחס את הפורענות להשפעתו של הקוסם.

מהר"י אברבנאל עונה אחרת, ומסביר הענין כאמצעי-פסיכולוגי. אם עמי-כנען היו שומעים על קללתו של בלעם, אזי היו בוטחים בה ומתאמצים בקרב, ולפי מהלכי- הטבע הם היו מתחזקים במלחמתם נגד בני"י. וכן להיפך, מצב-רוחם של בני"י היה נופל כי יתנו אימון בקללתו, והיו נופלים בקרב. אבל עכשיו ע"י ברכת בלעם היתה השפעה הפוכה, לרעתם של הגוים וטובתם של ישראל. בשביל להפגין לנו אהבתו העצומה של ה' לנו, חז"ל רצו חז"ל לקבוע קריאת הפרשה בכל יום ויום.

הגישה השכלתנית הזו קבל מהר"י אברבנאל מהרמב"ם, הכותב ב"ספר המצוות" (ל"ט שי"ז) "לא תקלל חרש", אע"פ שאין החרש שומע כלום, אלא אין התורה מביטה על מצבו של המתחרף בלבד, אלא על המחרף, לא לעורר נפשו לנקמה או לכעס.

כן מצאנו שבשו"ע (יור"ד קע"ט סעיף ו') כותב בשם הרמב"ם: "מי שנשכו עקרב, מותר ללחוש עליו (פסוקים או לחשים) ואע"פ שאין הדבר מועיל כלום (!) הואיל ומסוכן הוא, התירו כדי שלא תטרף דעתו עליו".

טוב לדעת שהגר"א בגליונו על-אתר חולק על ההבנה הזאת אודות קמיעות ולחשים; אבל מעניין מאד שרבי יוסף קארו (שנחשב גם הוא מהמקובלים, ע"י ספרו "מגיד מישרים") אימץ לו את דעתו של הרמב"ם. כן מצאנו בענין פעילות חרטומי פרעה שהפכו את המטה לנחש, מסבירים רש"ר הירש ורבנו מלבי"ם (בפירושיהם במקום) שהצליחו לעשות זאת במהירות ידים, או באחיזת עינים בלבד. וזאת היא הגישה השכלתנית.

אבל אין מנוס מהבנת פשטות דברי חז"ל שיש השפעה-אמתית לברכות וקללות.

א. הנה במגילה (כו:) רב בירך לרב הונא, וכאשר נתקיימו דבריו, הקפיד עליו מדוע לא ענה לו "וכן למר" ואזי היה גם הוא מתברך.

ב. וכן במגילה (טו:) "אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך". במאמר המיוחס לרמב"ן ("אגרת הקודש", סוף פרק חמישי) ביאר בכך תוקף הקללות של בלעם ("כתבי הרמב"ן", הוצ' מוסד הרב קוק, דף שלד).

ולכאורה, יש כאן בעיה באמונה.

אם הכל בהשגחה בידי הקב"ה, הא כיצד ניתן כח בידי איזה-שהו בן-אדם לשנות גורלנו ועתידנו?

אלא ההסבר לדבר למדנו מדברי "חזון איש" (על חו"מ, דף רנה) שכאשר ישנו בלאו-הכי, קטרוג מסוים על האדם בגלל מעשה שעשה בעבר, יש כח ביד המקלל אותו לעורר עונש. לא בגלל דיבור פיו, אלא בגלל מה שעשה המקולל במו ידיו בעבר.

"מסודות הבריאה כי האדם במחשבתו מניע גרמים נסתרים בעולם-המעשה ויכול להרוס גשמים מוצקים, כדאמרין בפסחים (ג:) 'אידי דנפיש אפחזייהו שלטא ביה עינא'. וכן בב"מ (פד:) 'לא מסתפי מר מעינא בישא? ובשעה שבני אדם מתפעלים על מציאות-מוצלחת, הם מעמידים את המציאות הזו בסכנה. ומכל מקום הכל בידי שמים, וכל שלא נגזר עליו בדין-שמים לאבדן, הדבר ניצל. אבל כשנגזר על הדבר לאיבוד, מתגלגל הדבר לפעמים ע"י שימת עין-תמהון על הדבר, ועי"ז הוא כלה. וכן כשנגזר עליהם מיתה ביום הכיפורים, הזדמן לפנייהם עין-רעה שגלגלה את מיתתן" עיי"ש עוד. ובכן, "קמחא טחינא טחנית" (סנהדרין צו:), אמנם העין מזיקה, אבל רק למי שראוי להנזק בלאו-הכי, ומגלגלים חובה ע"י חייב. אבל אין שום יכולת להזיק מחוץ למדת גזר-דין של ענשי הקב"ה. וזהו יסוד באמונתנו.

הוא הדין בהבנת העונש המשולש של אמירת **לשון הרע**, לזה שמדבר, לזה ששומע, ולזה שמדובר עליו. (ערכין טו:). — וכולם תמהים, מה אשם זה שדברו עליו?

אלא היות שאין מדובר כאן ב"מוציא שם רע" (על דבר שקר שלא היה) אלא "לשון הרע" (על דבר שאירע באמת), הרי מתעורר בזה עונש על המעשה, והדיבור הוא רק בא כמסייע וגומר. ובזה הֵבֵנו מה כוחה של עין-הרע.

הנה מצאנו רבות עתים של חז"ל שאנשים סבלו בגלל עין הרע. (ב"מ קז: ועוד) ומהר"ל מבאר מה כוחה של העין. (על אבות, דף צג, / ו"חידושי אגדות", ח"ד, דף טו).

באבות (פרק ב') שאל ריב"ז "איזה דרך רעה שיתרחק ממנה האדם", וענה ר"א בן הורקנוס (הגדול שבכל תלמידיו) "עין רעה". עיין "תפארת ישראל" שם (ס"ק פ"ד) בענין עין-טובה, וממילא יובן מהו ענין עין הרע. "עין טובה: שמח בהצלחת חברו, אינו מקנאו ואינו דואג וכועס". וביאר רי"ד סולובייציק,

- יש "עין הרע" (בלי אות ה') של האיש שהוא רע, ומזיק לאחרים.
- ויש "עין רעה" (עם אות ה'), אדם שמזיק לעצמו, מתיש ליבו, גורם לעצמו כיבים, בעיות, יסורי כליות וכיו"ב.

מסופר במסכת ע"ז (סה:) איך רבא בא לבקר את בר-ששך. התפתח ביניהם ויכוח עירני בענין טיב שְׁכָרָם של ישראל, בהשוואה למצב הגוים בעוה"ז. כאשר נצח רבא בויכות, ענה לו הגוי "עין הרועה לראות ברעת עם ישראל, תיפקע". ענה רבא תיכף ומיד: "אמן". אירע נס ועינו של הגוי פקעה. כלומר, בעצם גם אותו הגוי הנראה לכאורה כידיד ליהודים, באמת רצה לראות ברעתם. וקללתו שאושרה ע"י רבא, נהפכה עליו עצמו. (אגב, מזה אפשר לנו ללמוד על כל הדורות, לא להאמין למלל פיהם. "אשר פיהם דבר שווא וימינם ימין שקר" (תהלים קמד, ח) - "כי יחנן קולו אל תאמן בו, כי שבע תועבות בליבו" - (משלי כו, כה).

לכאורה התקיים עונש זה גם אצל בלעם, "ונאום הגבר שְׁתוּם הָעֵינָן" (במדבר כד, ג) ואמרו חז"ל שהיה סומא באחת מעיניו (סנהדרין קה). כלומר, גם עין הרע (לאחרים), וגם עינו הרעה (להזיק לעצמו).

אנו מתקרבים עכשיו לימי בין המצרים.

ידענו כי החורבן בא בגלל שנאת חנם (יומא ט:). וכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו, מעלין עליו כאילו הוא החריבו (ירושלמי יומא א/א). כלומר, כי הם ממשיכים בחטאי אבותיהם. כבר הזכרנו בשיחות קודמות שרוב מיני שנאה בזמננו הם רק "חינם", כי אילו היינו מתבוננים שכל מיני סבל שאנו סובלים גרמנו לעצמנו, לא היה לנו מקום לשנוא למישהו.

הדבר מזכיר אותו המשפט שביטאו השבטים "ויצא לבם ויחרדו איש אל אחיו לאמר, מה זאת עשה אלהים לנו" (בראשית מב, כח) והביע דעה על כך בנו של ריש לקיש (תענית ט:): "אֲנִילַת אָדָם תִּסְלַף דַּרְכּוֹ, וְעַל ה' יִזְעַף לִיבּוֹ" (משלי יט). כלומר, השבטים בעצם גרמו לעצמם כל צרתם במה שהם מכרו את אחיהם יוסף לעבדות, באכזריות ואטימות-לב נוראה, כמו שהתוודו אח"כ "אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו, וגם דמו הנו נדרש" (בראשית מב, כא).

ומפרש שם ר"ע ספורנו, שכלולים בכאן ב' חטאים: שיוסף היה מתחבט ונופל על פניו לרגלי כל אח ואח, והם סתמו את אזניהם מלשמוע את תחנוניו ומלרחם עליו במצוקתו. ונוסף על כך "גם דמו הנו נדרש", גם על עצם חייו. במלים אחרות, כל מה שהשבטים סבלו מצוקה בידי שליט מצרים, היה להם ממה שהם גרמו לעצמם! כי זהו מדה במדה כל מה שגרמו גם ליוסף מצוקה נוראה, ומה להם כי ילוננו על מצבם?

נזכור נא בימים אלו דברי הנביא זכריה (ח/ד): "כי ה' אמר ה' צבאות, כאשר זממתי להרע לכם בהקציף אבותיכם אותי, כן שבתתי זממתי בימים האלה להיטיב את ירושלים. אל תיראו. אלה הדברים אשר תעשו, דברו אמת איש את רעהו, ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם, כי את כל אלה שנאתי נאום ה'".

ראינו באבות פרק ה': כל שיש בו משלושה דברים הללו הוא מתלמידי בלעם הרשע: עין רעה וכו'. כלומר, נתעורר עכשיו שלא ניפול ברשת יצה"ר להידמות לבלעם, שכל מקום שהפנה לשם עין מבטו ראה רק את חטאיהם של הבריות, והיה מקטרג לה' כדי לעורר זעם ועונש עליהם. (כהסברו של "חזון איש" הנ"ל, בחו"מ דף רנה).

מדה טובה מרובה. הבה ונתפוש "עין טובה", ממדותיו של אברהם אבינו.

(הערה. ע"י שיחה שניה לפרשת מקץ)